

Platon'un *Timaios* Diyalogunda Akıl-Zorunluluk İlişkisi [*]

Nous and Necessity Relationship in Plato's Timaeus Dialogue

GÜLAY ÖZDEMİR AKGÜNDÜZ

Bingöl University

Received: 09.07.2019 | Accepted: 28.09.2019

Abstract: This study aims to inquire about the principles on which Plato's understanding of the universe he revealed in Timaeus dialogue is based, along with the meaning of these principles in terms of the ethical life of the individual human. Upon the analyses of this inquiry, Plato's universe design is discussed as a possible explanation for the universe in the first part of the article, and the teleological orientation of this design is expounded in the second part. The teleological approach emphasizes that Plato's cosmology has an ethical context, which is the basic claim of the article and searches for the ultimate goal of human life for the good. While the third and fourth parts of the article highlight the principle of rational and necessary conditions, which are the basis of the Platonic universe design, the fifth part focuses on the structure of the holistic universe created by the collaboration of these two conditions. In this way, the universe was created through the collaboration of the two conditions and exhibits the order and the harmony which provide a model guide for human life. By focusing on how to actualize a good idea in ethical and political life and how to achieve happiness through taking the cosmic order as a model through the triple structure of the human soul the article concludes that there is a similarity between macrocosmos and microcosmos.

Keywords: Nous, necessity, persuasion, ethic, responsibility, freedom.

© Akgündüz, G. Ö. (2019). Platon'un *Timaios* Diyalogunda Akıl-Zorunluluk İlişkisi. *Beytulhikme An International Journal of Philosophy*, 9 (3), 625-650.

Giriş

Platon'un *Timaios* diyalogunda açıklanan teleolojiye dayalı kozmoloji anlayışı, onun etik düşüncesiyle de yakından ilişkilidir. İdealar teorisine dayalı metafiziğini *Phaidon* diyalogundan itibaren ortaya koyan ve *Devlet* diyalogunda geliştiren Platon, tüm eserlerinde idealar teorisi açısından etik ve politik sorunlara yanıt aramıştır. *Timaios*'ta Platon, oluşun varlık ve hakikatini araştırır ve evrenin nasıl oluştuğuna ilişkin matematiksel açıklamaya dayalı bir kozmoloji sunar. Bununla birlikte Platon'un *nous* ve zorunluluğun ortak etkinliği aracılığıyla meydana geldiğini düşündüğü evren, en temelde teleolojik bir yönelime dayanır. Akılla kavranan idealar dünyası ile duyular aracılığıyla kanaate dayalı inanca konu olan görülür dünyanın tüm nesnelere, kendisine yöneldiği, varlık ve oluşun nedeni olan nihai erek, *İyi İdeası*dır.

Platon *Devlet*'te *İyi İdeasının* neliği sorusunu üç analogiyle açıklamaya çalışır. En yüksek bilimin konusu olan *İyi İdeası*, doğruluk ve tüm öteki değerlerden daha üstündür (Platon, 1971: 504d). Bütünün ilkesi olan *İyi İdeası*, hakikati (*aletheia*) ve bilgiyi (*episteme*) sağlar; tüm diğer idealar ondan kaynaklanır. Dolayısıyla *İyi İdeası*, idealar dünyasının hakikatinin ve bu hakikate ilişkin bilginin doğrudan nedeni olmakla birlikte aynı zamanda görülür dünyanın da dolaylı nedenidir. *Güneş* alegorisinde *İyi İdeası* görülür dünyada görmenin kaynağı olan güneşin ve gerçekliğin nedeni olarak betimlenir (Platon, 1971: 508c). Görülür dünyada güneş, görmenin nedenidir ama görme değildir. Aynı şekilde *İyi İdeası* da idealar dünyası ve görünüş dünyasının nedenidir, ama kendisi varlık, hakikat ya da bilgi değildir (Platon, 1971: 509a). Dolayısıyla Platon'un varlık ve bilgi alanının ötesine ve üstüne yerleştirdiği kavranılabilirliğin ve algılanabilirliğin nedeni olan *İyi İdeası*, her iki dünyanın etkin nedenidir. Çünkü var olan şeylerin yararlılık, bilgi ve değerinin tek kaynağıdır (Platon, 1971: 505a).

Bölünmüş Çizgi alegorisinde diyalektik aracılığıyla ulaşılan *noesis*'in¹

¹ *Devlet*'in VI. kitabında *doksa-episteme* ayrımına dayalı bilgi probleminin ilişkin yapıldığı açıklamasın Platon, bir yandan görülür ve duyulur varlık alanı ile diğer yandan düşünülen ve akılsal olan varlık alanını birbirinden kesin çizgilerle ayırır (Platon, 1971: 510a). Ontolojik bir ayrımı oluşturan bu bölünmüş çizginin bir tarafını değişime, devinime, oluşa tabi olan duyulur varlıklar, diğer tarafını da düşünülür varlıklar oluşturur. Oluş ve bozuluşa tabi duyulur varlıklar hakkında insanlar ancak sanılara sahipken, düşünmenin konusu olan düşünülür varlıklar hakkında bilgiye sahiptir. Mutlak bir şekilde var olanın mutlak olarak

nesnesi, tüm diğer ideaların kendisine dayandığı gerçekliğin ilkesi olan *İyi İdeası* (Platon,1971: 511b). *Mağara* alegorisinde de *İyi İdeası* tüm gerçekliğin zirvesinde, etkin neden işlevine sahip olarak betimlenir. Çünkü *İyi İdeası* her iki dünyada iyi ve güzel olan her şeyin kaynağıdır ve insanın kendi *nousu* aracılığıyla onu kavramasının yolu, onun tüm gerçekliğin etkin nedeni olduğunu kavramasıyla olanaklıdır. Burada ruhun kurucu bir elementi olan *nousun* kaynağının da *iyi* ideası olduğu gözden kaçırılmamalıdır. *Nous*, duyulur ve anlaşılır dünyanın kendisinden pay aldığı elementtir ve *iyi* ideası tarafından sürekli olarak üretilir (Lisi, 2007: 108).

Platon'un düalist metafiziğinde akılla kavranılabilir idealar dünyası ile duyular aracılığıyla algılanan görünüşler dünyası arasındaki zıtlık, *İyi İdeası*nın dolayımı aracılığıyla nedensel bir bağlantısallıkta aşılır. *İyi İdeası* bilene bilme gücünü ve görene de görme gücünü veren bir neden olarak, bu iki alandan ayrı, üçüncü bir şeydir. Bu açıdan *nous*, bu bağlantının temel belirlenimidir. Yani *nous* aracılığıyla *İyi İdeası*nın etkin neden işlevi kavranır; dolayısıyla bu kavrayış aracılığıyla makrokozmos ve mikrokoz-

---

bilenebilir olduğunu ve hiçbir şekilde var olmayanın mutlak olarak bilinemez olduğunu düşünen Platon'a göre varlık ve yokluğun ortasında hem var olan hem de var olmayan şeyler yer alır (Platon, 1971: 477a-b). Böylece her biri farklı bir biliş tarzını belirleyen, bilginin konusu olan üç nesneden yokluk bilgisizliği (*agnosis*), varlık bilgisi (*episteme*), varlık ve yokluk arasında kalan da sanıyı (*doksa*) oluşturmaktadır. Bununla birlikte *episteme* ve *doksanın* nesnelere, dolayısıyla konuları farklıdır. *Epistemenin* nesnesi, kendisinde karşıt yüklemeleri barındırmayan, kendi kendisiyle özdeş ve değişmez olan varlıktır. *Doksanın* nesnesi ise mutlak varlıkla mutlak yokluk arasında değişen, duyulur nesnelere. Bilgisizliğin nesnesi ise hiçbir şekilde var olmayan mutlak yokluktur (*me on*). Daha sonra Platon çizginin her iki parçasını da yeniden ikiye bölerek, sonuçta dört ayrı varlık türünü ve onlara karşılık gelen dört farklı biliş tarzını temsil edecek dört ayrı kesit elde eder. Buna göre gözle görülür dünyanın kesitlerinden biri gölgeler, yansıyan görüntüler ve suretlerden, diğeri bu suretlerin asılları olan canlı varlıklar, bitkiler ve insan yapımı nesnelere oluşur (Platon, 1971:510a). Akılla kavranılır dünyanın kesitlerinden biri matematiksel ara nesnelere, diğeri felsefi kavrayışın nesnelere olan ideallardan oluşur.

Platon'un bilgi kuramına göre her biri dört ayrı varlık düzeyine karşılık gelen dört ayrı biliş tarzı vardır. Platon bu biliş tarzlarının en yüksek bölümünü *kavrayış* (*noesis*), ikincisini *çıkarış* (*dianoia*), üçüncüsünü *imanaç* (*pistis*) ve dördüncüsünü *sanı* (*eikasias*) olarak adlandırır (Platon,1971: 511a, 534a). Böylece Platon'un biliş türleri sınıflamasında ideaların bilimine karşılık gelen en yüksek bölüme yerleştirdiği "bilme" veya "kavrayış" (*noesis*), doğrudan doğruya idealara yönelmiş sezgisel akıldır; görülür, duyulur hiçbir şeye başvurmadan, tam anlamıyla soyut usavurma yoluyla idealara ilerleme durumudur. Bu bilginin nesnelere hiçbir duysal öge taşımadığı için, akılsaldır ve salt akıl ile kavranır. Bu anlamda Antik Yunan Felsefesinde düşünme edimi, *nousun* işlevi biçimi anlamında kullanılan *noesis*, duyuma, duyu organları aracılığıyla algılamaya karşılık olarak düşünmeye; adım adım ilerleyen akıl yürütmeye karşı olarak da sezgiye karşılık gelir (Konu hakkında ayrıntı için bkz: Erdoğan, 2008: 211-221).

mosda düzen, güzellik, adalet, ölçülülük ve harmoni sağlanmış olur. *Nousun* rölü, idealar ve tikeller arasında, bu iki türün dayanağı olan ilk nedene yönelmesidir. Dolayısıyla eğitim aracılığıyla mağaranın dışına çıkıp, en yüce varlığa yönelen filozof, *iyi* ideasının rehberliğinde, kutsal düzenin değişmez gerçekliğini, oluş dünyasındaki etik ve politik yaşam için model olarak alır ve aynı düzen ve güzelliği, bu yaşamda olası en güzel şekilde taklit etmeye çalışır.

İyi İdeası ideaların varlık nedeni olmanın yanında aynı zamanda *nousun* ve düzenin sürekli iletimini sağlama işlevine de sahiptir. Bu açıdan idealar dünyasıyla doğrudan ilişkisine rağmen, fenomenal dünya ile dolaylı ilişkiye sahip olduğu gerçeği, fenomenal dünyanın *İyi*'nin rehberliğinden sapan bir yöne sahip olduğunu gösterir. Oluş ve bozuluşa sahip sonlu varlık alanı, bir anlamda *noustan* mahrum olduğu için sürekli düzensizliğe yönelme eğilimindedir. Ama genel olarak kozmosta ve özel olarak da insanda gözlemlenen düzenin kaynağı nedir? Platon metafiziksel alandaki rasyonel düzeni *İyi*'nin ifadesi olarak düşünür. Şimdi soru şu: Kavranılabilir alandaki bu düzen, ölçü ve güzellik zamana ve mekana tabi oluş dünyasında nasıl açığa çıkar? Platon *Timaios* diyalogunda bu soruya yanıt vermeye çalışır.

Evrene İlişkin Açıklamanın Niteliği

Timaios evrenin oluşumuna ilişkin açıklamaya varlık ve oluş arasında bir ayrımla başlar: “[...] Hiç doğmadığı halde her zaman var olan (*ousia*) ve hep geliştiği halde hiç var olmayan (*genesis*) nedir?” (Platon, 2001a: 28a). Bu ayırım akıl (*nous*) tarafından düşünce yardımıyla kavranan şey ile akla dayanmayan algı aracılığıyla kanı (*doksa*) tarafından kavranan şey arasındaki ayrıma dayanır (Platon, 2001a: 28a). Aslında bu iki temel ayırım, sonsuz-değişmez bir modele bakılarak üretilmiş şey ile zaten üretilmiş bir modele bakılarak üretilen şey arasındaki ayrımı ortaya çıkarır (Platon, 2001a: 28b). Bu üç ayırmadan yola çıkan *Timaios* evrenin algılanabilir olduğu için, varlığa geldiğini, doğmuş olduğunu ve doğan her şey gibi evrenin de bir nedeninin (yapıcısının) var olduğu sonucuna ulaşır. “[...] Evrenin yapıcısı onu değişmeyen, ilksiz modele bakarak yapmıştır. Çünkü evren doğmuş olan şeylerin en güzeldir ve yapıcısı da nedenlerin en yetkinidir” (Platon, 2001a: 29a-b). Böylece Platon *İyi*'nin ifadesi olan metafiziksel rasyonel

düzenin, evrende nasıl görünür kılındığına ilişkin teleolojik bir açıklama sunmaya çalışır. Ama bu açıklamanın statüsünü “*olası hikaye (likely story/ likely account/ eikos muthos/ eikos logos)*” olarak belirler: “[...] Sözlerin ifade ettiği şeylere tabii bir akrabalığı vardır. Değişmeyen, her zaman aynı kalan ve zekanın yardımıyla görülen şeyleri ifade ederlerse, değişmezler, aynı kalırlar...Aksine onlar bu örnekten kopya edilmiş, tasarıdan başka bir şey olmayı ifade ederlerse, kopyalarına oranla akla yakın olurlar... Böylece tanrılara ve dünyanın doğuşuna ait birçok meselelerde, her bakımdan birbirine uygun, tamamen doğru açıklamalar veremezsek buna şaşma; ama açıklamalarımız akla en yakın açıklamalardan geri kalmazsa size bunları söyleyen benim ve hüküm veren sizlerin birer insan olduğumuzu hatırlayıp, böyle bir konuda akla en yakın olan mitosunu kabul ederek, daha ilerisine gitmeden buna sevinmeliyiz” (Platon, 2011a: 29b-c). Platon herhangi bir açıklamanın kendi konusuyla benzer olması gerektiğini düşünür. Değişmeyen, her zaman aynı kalan ve akıl tarafından kavranan şeylere ilişkin açıklama, daima doğrudur ve asla değişmez (*episteme*). Oysa değişmez bir modelin imgesi olan evrene ilişkin bir açıklama, olası bir hikayeden daha fazla olamaz. Değişmez bir modelin kopyası (*eikon*) olarak üretilmiş evren, kendi modeline benzerlikle (*likeness*) tasvir edilir; dolayısıyla evrene ilişkin açıklama da bir benzerliğin (*kopya/eikon*) olası (*eikos*) varlığıdır (Johansen, 2004: 50).

Platon model (varlık) ve oluş (kopya) arasındaki farkı, hakikat (*aletheia*) ve inançla (*doksa*) karşılaştırır: Varlığın oluşla ilgisi neyse, gerçeğin de inançla ilgisi odur (Platon, 2001a: 29c). Duyu algılarına dayalı inancın nesnelere, kendilerinde çelişik yargılar barındırabilecek şekilde değişkendir. Bu nedenle oluş alanında değişimden bağımsız, kendisiyle aynı kalan bir gerçeklikten söz edilemez. Platon varlık ve oluşa ilişkin iki farklı açıklamanın statüsünü, hakikat ve kanı açısından karşılaştırmasına rağmen, *Timaios*'ta çeşitli yerlerde, varlığa gelen şeyler konusunda en doğru bilgiye sahip olunabileceğini de kabul eder (Platon, 2011a: 53e, 37b). Ama söz konusu sonsuz modelin kopyasına ilişkin doğru bilgi, *episteme* anlamında bir bilgidен ziyade, kopyanın kendi modeline benzerliğini yüksek derecede yansıtmaya boyutunda hakikate en yakın bilgidir. Yani bir kopyaya ilişkin açıklama, bu açıklamanın konusunun modele benzerliğini temsil etmesi derecesinde, olası (*likely*)dır (Johansen, 2004: 53). Dolayısıyla oluş

alanına ilişkin bir açıklama, nesnesinin olumsuzluğundan, sonsuz bir modele göre üretilmiş bir kopya olmasından dolayı, ancak olası bir açıklama olacaktır. Bu nedenle Platon *eikos*u hakikat ve sanı arasında bir yere koyarak, onun işlevini hakikat ile olan benzerliğinden yola çıkarak açıklamaya çalışır (Mutlu, 2016: 19). Böylece Timaios evrenin oluşumuna ilişkin açıklamayı, akla en yakın mantıksal bir açıklama ya da olası en doğru açıklama olarak sunar.

***Timaios*'taki Teleoloji**

Kozmosa ilişkin olası açıklama temelinde Platon, güzellik, ölçü, düzen ve uyum v.b. temel nitelikleriyle sonsuz modelin, zaman ve mekana tabi oluş alanında olası en güzel kopyasının nasıl oluşturulduğuna yönelik teleolojik açıklamaya geçer. Platon *Timaios*'ta evrenin oluşumunu “akıl (*nous*) ve zorunluğun (*ananke*)” işbirlikçi etkinliğiyle açıklar. Evren daha başlangıçtan itibaren bilgeliğe boyun eğen zorunlulukla, bilgelik üzerine kuruldu (Platon, 2001a: 48a). Burada Platon bilgelikle özdeşleştirdiği, kozmosun biçimlendirilmesinde ilksel neden olarak düşündüğü *nous*un etkinliğine dayalı akli nedeni, dört elementin düzensiz, ölçüsüz, amaçsız ve rastlantısal niteliksel etkileşimine dayalı zorunlu nedeni birbirinden ayırır. Akli neden evrene düzen veren rasyonel ilkedir. Platon bu rasyonel ilkeyi, evrenin yapıcısı olarak betimlediği *Demiurgos*'la özdeşleştirir. Bu açıdan akli neden, iyi ve güzel olan nihai amaca yönelik, iyi ve güzel etkiler üreten (Platon, 2001a: 46e), dolayısıyla sonlu ve sonsuzu bir araya getirip karıştırarak, onlardan biricik modelin olası en güzel, düzenli, hareketli imgesini (evreni) yapan etkin bir nedendir. Zorunlu neden ise maddi varoluşun amaca yönelik olmayan, akıldışı unsurlara dayalı mekaniksel neden-etki silsilesini üreten nedenselliklerdir.

Phaidon diyalogunda idealar ve tikeller arasındaki ilişki epistemolojik açıdan ele alınır. Duyulur alandaki varolanlar, ancak doğru bilginin tek kaynağı olan idealara katılım aracılığıyla, algılanabilir. Bununla birlikte kendi ideasına tam olarak katılamadığı için hiçbir varolan, ideanın tam somutlaşmasını sağlayamaz; böylece modeline tam bir benzerliği elde edemez (Platon, 2001b: 74e). Dolayısıyla ideaların tikellerle nedensel ilişkisi, tikelin ideaya katılım aracılığıyla, idea tarafından kendi niteliğine sahip olduğu düşüncesine dayanır. Burada *İyi İdeanın* varlık ve varoluşun

nedeni olduğu, buna karşılık ideaların da varlık ve oluşla ilişkin tikellerin nedeni olduğu ortaya çıkar. Yani *İyi İdeası* hakikate neden olur; idealar ise hükümün temelini sağlar (Delacy, 1939: 101). Böylece *İyi İdeasını* hakikatin kaynağı olarak gören Platon, duyular dünyasında anlamlı konuşmanın olanağını idealara dayandırır. Bu açıdan Platon'un *İyi İdeası*, idealar ve tikeller arasında teleolojik bir ilişkiselliği açığa çıkarır.

Timaios'ta evrenin düzenli, iyi, güzel ve uyumlu olmasının doğrudan nedeni, *İyi İdeasından* ziyade *Demiurgos*'tur. Platon *Demiurgos*'un rasyonel etkinliği aracılığıyla evrenin teleolojik bir tasarımın ürünü olduğunu açıklar. Evren, rasyonel ilkenin sonlu ve sonsuzu karıştırarak oluşturduğu, sonsuzun hareketli bir imgesidir. Aktif neden aracılığıyla düzensiz, formsuz, sonlu madde sınırlandırılıp, form kazanır; belirsiz olan kaos belirlenmiş kozmosa dönüşür. *Philebos*'ta da kendi etkinliğinde neden olarak Tanrı, evrendeki tüm kötülöklere neden olan sonsuz olanı belirleyerek, sınırsız sınırları getirerek, düzen ve ölçüyü, dolayısıyla iyilik ve güzelliği yaratan nedendir (Platon, 2013: 26a-b, 27-c).

Zanaatkar *Demiurgos* sonsuz, değişmez varlığı model olarak aldığı için, onun etkinliğinin ürünü olan evren de modeline en çok benzeyen, olası en iyi ürün olacaktır. O halde Tanrı neden evreni yapılandırdı?: “[...] Yaratan iyi idi... Hırs duymadığından her şeyin elden geldiği kadar kendine benzemesini istedi... Bu nedenle kuralı, düzensiz bir hareket içinde olan, gözle görünen şeylerin bütünü ald; düzenin her bakımdan daha iyi olduğunu düşünerek onu düzensizlikten düzene soktu” (Platon, 2001a: 29e-30a).² Ama aynı zamanda evrenin modeline en uygun olması için *Demiurgos*, ona akıl ve bu akıllı barındıracak bir ruh verdi; böylece bu evrenin görülür olası için, uzamda yer kaplayan bir bedene yerleştirdi. Ancak bu şekilde evren denilen canlı varlık, sonsuz ve hareketsiz modelin hareketli bir kopyası olabilir. *Demiurgos*un temsil ettiği rasyonel akıl, ideaların ken-

² Platon'un *Demiurgos*'u her şeye gücü yeten, ex nihilo bir yaratıcı değildir. Bu nedenle bu makalenin yazımında, Platon'un da *Timaios*'ta yaptığı gibi, *Demiurgos*'tan “yapıcı, düzenleyici, üretici” olarak bahsedilir. Ancak Platon'un eserlerinin birebir çevirilerine sadık kalınarak yapılan bazı doğrudan alıntılarda, *Demiurgos*'tan yaratıcı olarak bahseden metinlerde, metnin tahrifatından kaçınmak adına, düzeltme yapılmamıştır. Bununla birlikte, bu makalede kullanılan *Timaios* diyalogunun Türkçe çevirisinde geçen “yaratıcı, yaratan tanrı” kavramları, yoktan var eden bir yaratımdan ziyade, zaten var olan malzemeyi, iyi ideasına ilişkin bilgisi temelinde rasyonel olarak düzenleyen ve bu düzenlemeden modelin olası en güzel kopyasını oluşturan bir yapıya gönderim yapar.

disi aracılığıyla kavrandığı elementtir. Evren'in modeli hareketsiz, düzenli, değişmez ve sonsuzdur. Buna karşı *Demiurgos*'un üzerinde çalıştığı zorunluluk alanı, sürekli ahenksiz etkiler üreten, düzensiz bir devinim içindedir. Dolayısıyla zanaatkarın zanaatı, sonsuz modele bakarak eldeki malzemeden olası en güzel, ölçülü ve düzenli formlar seçmesi anlamında akli kullanmasını gerektirir. Rasyonel kavrayışın nesnesi, akıldır; Akıl da sonsuz modeli kavramanın tek yoludur (Johansen, 2008:74). Bu açıdan *Timaios*'un evrenin yaratım nedenini yaratanın iyiliğiyle ilişkilendirmesi, bu iyilikten rasyonel akla gönderim yaptığını ve bu aklın etkinliğinin zorunlu olarak güzel ve düzenli bir sonuç ürettiğini belirginleştirir.

Timaios diyalogunda ideaların nedenselliğinden akli ilkenin nedenselliğine bu dönüşüm, Delacy'e göre ideaların artık tüm gerçekliğin kaynağı olarak görülmediğinin ve metafiziksel bir sistemin yalnızca bir parçasını oluşturduğunun göstergesidir. Delacy için ideaların devinim ve değişimle bağdaştırılması ve rasyonel ilkenin nedenselliğine vurgu, ontolojik öncelliğin bir kaybıdır (Delacy, 1939: 112). Ancak *Timaios*'ta evrenin oluşumda akli neden, maddeyi sonsuz modele göre, amaca yönelik olarak düzenler. Böylece tanrı, akıldan yoksun olan düzensiz devinimler çokluğu içinde, olası en iyiyi üretme yönünde, olası en iyi devinimleri ikna ederek, olası en iyi evreni yapılandırır. Tüm bu teleolojik açıklamada Platon'un vurgusu temelde *İyî*'nin ölçü ve düzeni üzerinedir ve bu düzen tanrının dolayımı aracılığıyla, evrende belirginleşir. Bu anlamda Platon'un önceki diyaloglarında *İyî*'nin nedenselliğine vurgusu, *Timaios*'ta da değişmez. *Demiurgos*, idealar ve tikeller arasındaki aracı bir etkin varlıktır; tıpkı insani ruhtaki akli ilkenin beden ve idealar arasındaki aracı varlığı gibi. Bu açıdan *Develer*'te tikellerin idealara katılımı aracılığıyla açığa çıkan idea-tikel ilişkisi *Timaios*'ta, *Demiurgos*'un dolayımı aracılığıyla oluş alanında cisimleşen "iyiliğin" insan akli tarafından kavranılmasıyla dönüştürülmüş olur. Devinimsiz olan model devinimin kaynağı olamayacağı için, etik ve politikanın olanaklılığı açısından hem idealar hem de tikeller alanının dışında, devinen bir aracı varlığın varoluşu zorunludur. Dolayısıyla *Timaios* bir kozmolojiden ziyade, Platon'un metafiziğe dayalı etik-politik felsefesinin bir genişletilmesi olarak düşünülmelidir. "Platon görülür evrenin kutsal bir aklın ürünü olduğundan emindi ve bunun insan davranışı için nihai önemde olduğunu düşündü çünkü hakikat en iyi kutsal yapıcı imgesi aracılığıyla

aktarılır” (Conrnford, 1997:27). Böylece 1) *İyi*'nin kendisi en yüksek hakikat olarak gerçekliğin ilk sırasında yer alır. 2) *Demiurgos*'un aracı varoluşu tarafından kavranan bu iyi, onun etkinliği aracılığıyla evrende görülür kılınır. 3) Evrende görülür düzen insandaki akli ilke aracılığıyla kavranır; dolayısıyla etik ve politik alanda edimselleştirilir. Dolayısıyla evrendeki iyiliğin kaynağı sonsuz modeli kavrayan tanrısal akılken, etik ve politik alandaki iyiliğin kaynağı, evrende görülür düzen ve iyiliği kavrayan insan *nous*udur. Tüm bu kavrayışların ve edimselleşen düzen ve güzelliğin nihai kaynağı *İyi*'nin kendisidir. İnsan varoluşu açısından hakikatin kendinde varlığının değer ve anlamının tek koşulu, devinin alanında edimselleşmesidir. Bu edimselleşmenin olanağı da devinen bir etkinliği gerektirir. Platon *Timaios*'ta teleolojik açıklamanın temelini bu etkin güce dayandırır.

Akli Neden

Evrenin kendi modeli gibi kusursuz olmasını isteyen *Demiurgos*, tek bir evren varlığa getirir (Platon, 2001a: 31b). Varlığa gelen her şey dört cismin niteliklerini içermek zorunda olduğu için, *Demiurgos* evrenin bedenini ateş, toprak, hava ve sudan, bu cisimlerin niteliklerini belli oranda sabitleyerek, oluşturur. Dört elementi bir arada tutan bağı geometrik oran olarak belirleyen tanrı, aynı cinsten bir varlığın doğabilmesi için geriye bir şey kalmasın, dolayısıyla dış etkiler nedeniyle evren bozulup, çözünmesin diye, evrenin yapısında dört elementin bütünü kullanır (Platon, 2001a: 33a). Bu açıklamalar evrenin bedeninin yapısında rasyonel tasarım ögesini açığa çıkarır. Tanrı, önceden var olan maddeyi kullanarak, bu maddenin belirsiz ve sınırsızlığına belirleme ve sınır getirerek evrenin bedenini yaratır. Sonsuz modelin rasyonel kavrayışına sahip tanrı, kopyanın modele en olası benzerliğini sağlayan niteliklerin güzellik, oran, uyum ve ahenk olduğunu bildiği için, evrenin yapısındaki dört elementi bir arada tutan mükemmel oranı sağlayarak, kendiyile uyum içinde, çözülemez tek bir evren vücuda getirir. Aynı şekilde tanrı evrene her yanı, her yerde merkezden aynı uzaklıkta olan küre şeklini verdi (Platon, 2001a: 33b). Bununla birlikte tanrı evreni sürekli olarak kendi üzerinde, olduğu yönde döndürdü ve ona daire hareketi verdi (Platon, 2001a: 34a). Tüm şekilleri içine alabilen en mükemmel şekil olarak küre seçimi ile aşağı-yukarı, sağ-sol, ileri-geri gibi altı doğrusal hareketi, yer değiştirmeksizin kendi sınırları içinde tek düze hareket eden dairesel harekete indirgeme seçimi, tanrısal aklın iyiyeye

yönelik yaratıcı etkinliğinin ifadesidir. Buradaki tekdüze döngüsel devinim, evrendeki akli elementin hareketiyle özdeştir ve belli bir kurala göre işler. Oysa kural ve sistemden, dolayısıyla da akli elementten yoksun olan altı doğrusal yer değiştirme devinimi irrasyoneldir. Merkezden çevreye tüm içerikleriyle evrenin rasyonel döngüsel hareketi aklın tüm evrene nüfuz ettiğinin ve onu yönettiğinin bir sembolüdür (Cornford, 1997: 57). Sabit yıldızlar ve gezegenler bu rasyonel döngüsel hareketten sapmazlar. Ama maddi alanda dört element sürekli kendi yönlerini değiştiren doğrusal devinimler sergiler. Bu durum evren ruhunun akıldışı elementlere sahip olduğu ve aklın bu akıldışı unsurlar üzerinde tam bir kontrole sahip olmadığının bir göstergesidir.

Timaios evrenin bedeninden sonra evrenin ruhunun yapısını açıklar: “[...] Tanrı ruhu bedenden önce, yaş ve erdem bakımından da ona üstün yarattı. Çünkü ruh, hükmetmek, emretmek için, beden de boyun eğmek için meydana getirilmiştir” (Platon, 2001a: 35a). Evren ruhu *Aynılık, Fark ve Varoluş*’un” aracı türlerinden oluşur. Aynılık, görünür olmayan, değişmez, bölünemez varlığa karşılık gelir. Fark, bedensel alanda olan bölünebilir ötekine karşılık gelir. Üçüncü tür varoluş ise, ilk ikisinin birleşiminden oluşan bir aracı varoluştur. Aynı zamanda *Aynılık ve Fark ve Varoluş* bölünemez ve bölünebilir olan iki türe sahiptir. [...] Böylece tanrı 1.) daima değişmez durum içinde olan bölünemez varoluş ile bedenlerde var olan yani değişebilen bölünebilir varoluş arasında, her ikisinden oluşan üçüncü bir aracı varoluş türünü meydana getirdi. 2.) Sonra aynı ilkeye dayanarak aynılık ve fark durumunda onların bölünemez türü ile bedenlerde bölünebilir türü arasında aracı bir bileşik varlığa getirdi. 3.) Sonra farkın doğasını aynılıkla birliğe zorlayarak ve onları varoluşla karıştırarak, hepsini bir birlik içinde harmanladı (Platon, 2001a: 35a-b).

Dolayısıyla evren ruhunun karışımı şu şekilde ifade edilebilir (Cornford, 1997: 61):

Varoluşun, aynının ve farkın bölünebilir ve bölünemez parçalarının karışımından oluşan aracı varoluş, aracı aynılık ve aracı farkın son karışımından evren ruhu varlığa getirilir. Varoluş olarak ruh, anlaşılabilir, basit, bölünemez ve doğmamış olan ile algılanabilir, üretilmiş, bileşik ve bölünebilir olan arasında bulunan hem basit hem bileşik hem bölünebilir hem bölünemez hem anlaşılabilir hem algılanabilir olan aracı bir varoluştur.

Ruhun aracı varlığı, ruhun kendi varlığında değişmezliği ve ölümsüzlüğünü ve aynı zamanda oluşa tabi olması açısından değişebilirliğini açığa çıkarır. Ölümsüz parçası nedeniyle ruh basit ve bölünemez olmasına rağmen, oluş dünyasında farklı bedenlerde cisimleşerek, beden her parçasına nüfuz edecek şekilde yayılır.

“[...] Bu üç öğeden birleşmiş, matematiksel şekilde hem bölünen hem birleştirilen ruh kendi üzerinde dönerek, kendiliğinden bir daire çizer. Bölünebilir bir tözle yahut da tözü bölünmez bir cisimle temas haline gelince, varlığının tüm hareketiyle bu cismin hangi tözden olduğunu ve hangisinden olmadığını açıkça gösterir” (Platon, 2001a: 37a). Üç aracı varoluştan oluşan ruh, aracı aynılık bileşeni aracılığıyla aklın nesnelere bilme, aracı fark bileşeni aracılığıyla duyuşal tikelleri algılama ve hem değişmez, kendiyle aynı nesnelere hem de oluşa tabi nesnelere ilişkin gerçek doğru yargı verebilme yetisine sahiptir. Bu açıdan evren ruhunu üreten karışım hikayesi aynılık alanına *nous* ve bilgiyi, fark alanına fikir ve inançları atfetmek anlamına gelir (Gadamer, 1980: 168). Bir ideanın aynılığı, onun değişmez, kendiyle özdeş varlığının ifadesidir. Ama oluş dünyasında ideanın bilinebilirliği ve edimselleşme koşulu, onun duyuşal alandaki bireysel nesnelere bölünebilirliği ya da dağılımıdır. Adalet ideası kendinde bir ve aynı değişmez öze sahip olan biricik bir idea iken, bu ideanın oluş alanında birçok farklı eylemlerde edimselleşme olanağı, adalet ideasının bölünebilirliğinin ve dağılımın göstergesidir. Platon böylece ruh bileşiğine hem bölünebilir hem de bölünemezi katarak, ruhun onları kendine özgü düzenleri içinde anlamasını sağlar (Cornford, 1997: 66). Bu açıdan canlı, hareket eden, aktif bir ilke olarak ruh, içeriğindeki bileşikler sayesinde bilgi ve eylemin birliğini, yaratıcı özgürlüğü ifade eder. Ruhun ideaların bilgisine dayalı yaratıcı etkinliği sayesinde, oluş alanında bölünemez olanın bölünebilir, niteliksel çokluğu bir değer ve anlam olarak üretilebilir. Ancak bu şekilde kavramın biricikliği ve değişmezliği, tüm derece farklılığıyla her an değişen edimsel çokluğun anlamlı bütünlüğünde sergilenir.

Demiurgos dünya ruhunu oluşturan bu karışımı iki geometrik orantıya karşılık gelen sayılar aracılığıyla düzenledikten sonra, “[...] bu bütünlüğü uzunlamasına ikiye bölerek, bir parçayı diğer parçanın ortasına x şeklinde çaprazlayarak daire şeklinde büktü ve her birinin uçlarını birleştirdi. On-

ları hiç değişmeden aynı yerde dönen bir hareket içine alarak dairelerden birini iç (farkın hareketi), diğerini dış (aynının hareketi) daire haline getirdi. Aynı kalan önem verdi ve onu bölmeden bıraktı. Fark dairesini altına bölüp, eşit olmayan yedi daire oluşturdu ve birbirine karşıt yönde dönmelerini emretti” (Platon, 2001a: 35c-36a,b,c,d). Bu pasaj Platon’un *Timaios*’taki temel kaygısının etik perspektifle ilişkisini açığa çıkarır. *Demiurgos*’un amaçsal etkinliği aracılığıyla oluşturulan dünya ruhu, evrenin kendi modeline olası en mükemmel benzerliğini sergiler, içerdiği *nous* ve sayısal harmoni aracılığıyla. Bu şekilde oluşturulan ruh, beden içine yerleştirilir. Böylece evreni dışardan bir daire şeklinde çeviren ve kendi üzerinde dönerek merkezden çevreye yayılan ruhun devinimi aynının devinimidir. *Demiurgos*’un aynının devinimine atfettiği üstünlük ve bölünmezlik, ruhtaki akli elementin üstünlüğünün, aklın stabilitesinin, kendi etrafında yer değiştirmeden tekdüze dönen aynının deviniminin göstergesidir ve bu devinim, sabit yıldızların sahip olduğu bir devinimdir. Bununla birlikte evren aynı zamanda gezegenlere atfedilen farkın çeşitli dairelerine sahiptir. Bu devinimler evrenin farklı yerlerinde dolanarak çeşitliliği üretir. Evren ruhundaki akli (aynının devinimi) ve akıl dışı (farkın devinimleri) elementlerin varlığı, bu ruhun aynı ve farkı içeren yargılar yapmasını olanaklı kılar. Aynı zamanda içerdiği *nous* sayesinde aynının devinimi fark devinimlerini düzenleyen bir role sahiptir. Böylece evren ruhunun kendi kendine hareketi, aynının devini aracılığıyla tüm evrene yayılarak, farkın devinimlerini de düzenler, Dolayısıyla ruhun karşılaştığı nesneye ilişkin doğru yargılar vermesinin nedeni, kendi kendine hareketli ruhun aynının devinimi aracılığıyla tüm evrene yayılmasıdır. Kendinde hareketli ruh, tüm devinimlerin kaynağı olduğu (Platon, 2012: 892a-855a-c) için, aynı zamanda onlardan sorumludur. Ruhun düzen ve hareket ilkesi olması, onun bilişsel aktivitesiyle açıklanabilir. Hem ideaların bölünmez varlığına hem de onların zaman ve mekana tabi algılanabilir şeyler içinde bölünen, dağıtılan varlığına ilişkin bilgisi sayesinde ruh, kendi doğalarına göre şeyleri ayırıp edip, düzenler.

Zamanın yaratımındaki rasyonel amaç da etik bir perspektife sahiptir. *Demiurgos* örneğinin modele mümkün olduğu kadar benzemesi için, örnekte modelin ölümsüzlüğünün hareketli bir imgesini yani zamanı meydana getirir. Zamanın güneş, ay ve diğer beş gezegenin yaratımıyla

eşzamanda yaratılması (Platon, 2001a: 38c), zamanın bu gök cisimlerinin periyodik devinimleri tarafından ölçülebilmesini, sayıya göre hareket etmesini, gün-ay-yıl olarak adlandırılmasını olanaklı kılar. Sonsuzun hareketli imgesi, tanrının sayıya göre gök cisimlerinin ritmi ve dönemselliğini yaratmasıyla edimselleşir (Bodin, 1930: 63). Tanrı'nın rasyonel etkinliği aracılığıyla gökcisimlerinin periyodik hareketi, *dönemsellik (periyodiklik), stabilite (istikrar) ve öngörülebilirlik* elementlerini içermesi anlamında, tanrısal aklın evrene empoze ettiği düzeni yansıtır. Bu düzen aracılığıyla *Demiurgos* evreni mümkün olduğu kadar sonsuzluğun istikrarına benzetmeye çalışır (Mason, 2006: 290). Ruha sahip gökcisimleri doğaları gereği, dışsal bir zorunluluğa tabi olmaksızın düzenli devinimler sergiler. Bu tanrıların, aynı zamanda akla sahip olması, onlara verilen en iyi için eyleme görevini, daima aynı tarzda devinerek gerçekleştirmelerini ifade eder. *Demiurgos*'un evrene empoze ettiği teleoloji, hem onu hem de göksel tanrıları düzenin yasalarına tabi kılar. Bu nedenle ruhlarındaki iyilik aracılığıyla bu tanrılar düzenli döngüsel devinimden sapma arzusuna sahip değiller, tıpkı çözülebilir olmasına rağmen evrenin, *Demiurgos*'un iyiliği nedeniyle sonsuza kadar süreceği gibi (Gregory, 2008: xxvi-xxvii).

Tüm gezegenlerin devinimleri ayının ve farkın devinimiyle birlikte ve kendilerine özgü bireysel devinimi içerir. *Demiurgos*'un güneşi yaratmadaki amaç, tüm göğü aydınlatmak, ve tüm canlı varlıkların ayının dönüşünden öğrendikleri sayıya uymalarını olanaklı kılmaktır (Platon, 2001a: 39c). Böylece gökyüzünü gözlemleyen insan, zamanın periyodlarını sayarak hesaplamayı öğrenir ve matematiği geliştirebilir, dünyanın kendi düzen ve devinimini kavrar. Zamanın hareketin ölçümü olduğu düşüncesi, zamanı dolduran şeyin hareket olduğunun, yaşam hareketi olduğunun göstergesidir (Cornford, 1997: 103). Oluş alanında varlığa gelen her şey, bir döngüye sahip: Zamanın döngüsü. *Demiurgos*'un model aldığı sonsuzun ölümsüzlüğü, zamanın hareketli sonsuzluğu aracılığıyla evrende taklit edilir. Oluşun sürekliliği anlamında zaman sonsuzken, bu zamana tabi olan her şey sonludur. Gökcisimlerinin düzenli devinimleri, zamanın periyodlarını sınırlandırarak, insanlığa bütünün özünü ve zamanın bilgisini inceleme olanağı sunan sayıyı ve hesaplamayı öğretir. Dolayısıyla göksel hareketlerin düzeni aracılığıyla aynı ve farkı düşünebilen insan, devinim ve bilgi arasındaki bağlantılılığı keşfeder.

Zorunlu Neden

Akli neden verili koşullar altında en iyiyi amaçlar. Zorunluluğa dayalı olan bu koşullar *Demiurgos*'un amacına belli sınırlar koyduğu için, onun işi mükemmel örneğin ancak olası en iyi kopyasıdır. Zorunluluğun ve zorunlu elementlerin evrenin oluşumuna katkısını görmek için Platon öncelikle dört elementin oluşumunu açıklamaya çalışır. Akli nedenden kaos durumunda hangi elementlerin var olduğu ve onların işlevinin ne olduğuna ilişkin soru, evren tasarımı resmi içine üçüncü türü (*bupodokhe/receptacle/kap*) yerleştirir. Platon'un önceki ayrımı iki türe dayanıyordu: 1.) Kavranabilen, her zaman aynı kalan örnek 2.) Oluşa bağlı olan, gözle görülebilen kopya. Aslında Platon üçüncü tür dediği kap aracılığıyla örneğin, nasıl görülebilir ve algılanabilir olduğu sorusu yanıtlamaya çalışır. Üçüncü tür, doğan her şeyi içine alan, besleyen bir şeydir (Platon, 2001a: 49-a).

Üçüncü türün ne olduğunun anlaşılabilmesi için öncelikle kaos durumunda kabın içeriklerine odaklanmak gerektiğini düşünen Platon, bugün toprak, su, hava ve ateş adını verdiğimiz dört cismin oluşumuna odaklanır: “[...] Bu cisimlerden hangisinin tam ve doğru olarak gerçekten su, yahut da ateş adını alacağını, hangisine bu adı, yahut bütün adları, yahut da şu ya da bu adı vermek gerektiğini kestirmek zordur” (Platon, 2001a: 49-b). Bu dört element sürekli birbirine dönüştüğü için, hiçbiri sabit kalıcı bir görünüme sahip değildir. Dolayısıyla ateş, toprak, su ve hava gibi isimler, bir “bu’na” gönderim yapan isimler olarak değil, bir niteliğe işaret eden sıfatlar olarak düşünülmelidir. Bu niteliklerin kendisine dayandığı temel dayanak, kalıcı bir varlığa sahip özne olarak kaptır. Dolayısıyla akli nedenin işin içine girmediği kaos durumda belli bir adı hak eden değişmez, kalıcı şeyler yoktur; sadece sürekli değişip, birbirine dönüşen niteliksel çokluk vardır. Böylece Platon dört elementin evrenin nihai ilkeleri olmadığını, onların da bir oluşa tabi olduklarını göstermeyi amaçlar. Bununla birlikte öğelerin içinde doğup çıktığı ve sonradan kaybolduğu üçüncü tür kalıcı varlığa sahip tek şeydir. Onun doğası değişmez. Dolayısıyla kaos durumda, kalıcı bir kap içinde görünüp, kaybolan değişen niteliklerin bir akışı söz konusu. [...] Doğası nedeniyle tüm cisimleri içine alan, ama hiçbir zaman içine aldığı görünüşlerin şekillerinden birini üstlenmeyen bir alıcı olarak kap, her nesneye yataklık eder; içine giren nesneyle harekete geçirilir,

şekillere bölünür, onu bazen bu şekilde bazen başka şekilde gösterir, ama onun içine giren nesnelere yalnızca gerçekliklerin kopyalarıdır (Platon, 2001a: 50-c). Eğer kap içine aldığı şekillerden herhangi birini alsaydı, diğer şekilleri içine alamazdı, dolayısıyla evrensel akış olanaksız olurdu. Her şeyi içine alan, şekilsiz, gözle görülemeyen kabı Platon, olanın yatağı olarak bir anaya benzetir (Platon, 2001a: 50-d). Oluşa gelen her şeyin dört elementten oluştuğu gerçeği, bu elementlerin formunun var olup olmadığı sorusunu ortaya çıkarır. Böylece Platon mutlak hakikatlerin kopyaları olan nesnelere kendisinden meydana geldiği dört elementin oluşa tabi olduğunu göstererek, kaotik evrende model, kopya ve üçüncü türün varoluşunu doğrular. Bu anlamda üçüncü tür, doğan her nesneye bir yer veren, yok olmayan ve karışık bir düşünüşle sezilen uzam (*khora*)dır; oluşa tabi tüm şeyler için bir temeli (*bedra*) ya da yerleştiği yerdir (Platon, 2001a: 52b-d; 52a8-b1).

Kap dengesiz ve birbirine denk olmayan kuvvetlerle doludur (52-e) ve kabın sallama hareketi aracılığıyla bu kuvvetler sarsılarak, durmaksızın bir yana ve öbür yana savrulup, birbirinden ayrılır (52-e). Böylece içeriklerini sallayan ve içerikleri tarafından çalkalanan kap, birbirine benzer elementleri birbirinden uzağa, birbirine benzer elementleri de bir yere toplayarak, ayırıcı bir rol oynar. *Demiurgos* evreni düzenlemeden önce tüm bu öğeler ölçü, sayı, form ve düşünüşten yoksundur (53-a) ve toprak, su, hava ve ateşe ait bazı şekillerin izlerini (*ichne*) taşır (53-b). “[...]Tanrı onları bu haliyle aldı, onlara idealar ve sayılarla ayrı ayrı şekiller verdi; onları elden geldiği kadar iyi ve güzel bir şekilde bir araya toplamak için düzensizlikten kurtardı” (Platon, 2001a: 53-b). Kabın sallama hareketinde benzerlik ilkesi aktif rol oynar. Ama kaptaki tüm nitelikler henüz nicelik ve form aracılığıyla sınırlandırılmadığı için, bu nitelikler düzensiz, başıboş devinimler sergiler. Dolayısıyla benzerlik ilkesi bir kaostan bir kozmos üretmez (Gregory, 2008: xIiv). Kaos durumunda bu elementler uzamda düzenli bir dağılımdan ve formdan yoksun olduğu için, elementlerin dizilimi rastlantısal ve ölçüsüzdür. Gökcisimleri ve zamanın yaratımından önceki kaos durumunda bu elementlerin sürekli değişen, düzensiz devinimleri ölçülemezdir. Tüm bu devinimler aklın döngüsel devinimine zıt olan, altı yönde düzensizce hareket eden irrasyonel, doğrusal devinimlerdir. Benzerlik ilkesi, zıtlıklardan uyumlu bir bütünlük oluşturacak düzeni sağla-

yamaz. *Demiurgos*, kaos halindeki bu elementlerin düzenli dağılımını yapan ve onların kendi doğalarına en uygun formu kazandıran rasyonel araçtır. Platon *Demiurgos*'un düzenleyici etkinliğini şöyle açıklar:

“[...] Başlangıçta tanrı her nesneye gerek kendi kendilerine gerek birbirlerine göre oran ve simetri bakımından kabul ettiği bütün şekillere, bütün ölçülere uygun olarak bir oran koymadan önce her şey düzensizlik içindeydi. Çünkü o zamana kadar her nesnenin ancak tesadüf eseri olarak oranı vardı, bugün adları olan nesnelere arasında ateş, su ve ya buna benzer başka nesnelere gibi sözü edilmeye değer, bir adı olan hiçbir nesne yoktu. Ama önce bütün bunları düzene sokan, sonra da onlarla evreni, ölümlü, ölümsüz bütün yaratıkları içine alan bu canlıyı yaratan tanrı olmuştur. Kutsal canlıları yaratan da o olmuştur; ama ölümlü canlıları yaratmak işini kendi öz çocuklarına bırakmıştır” (Platon, 2001a: 69-b).

Demiurgos ilk aşamada ateş, toprak, hava ve sudan oluşan dört katıyı biçimlendirir. Bu katılar iki tür dik açılı üçgenlerden yapılan (yarı eşkenar ve ikizkenar) yüzeylere sahip, düzenli çokyüzlüler olarak oluşturulur. Dört element ancak bu şekilde birbirinden farklılaşabilir ve üçgenlerin yeniden düzenlenmesi aracılığıyla birbirine dönüşebilir. Böylece *Demiurgos*'un seçtiği üçgenler aracılığıyla, dört cisim meydana gelir. Toprak küplerden, su ve hava sekizyüzlü cisimlerden, ateş de dört yüzlü cisimlerden ya da piramitten meydana gelir. *Demiurgos*'un ateş, hava ve suya verdiği form, kenarları eşit olmayan üçgene dayanır; oysa toprak formu olarak küp, iki kenarı eşit üçgenlerden yapılmıştır (Platon, 2001a: 54-c). Bu nedenle toprak dışındaki diğer katılar tek bir üçgenlerden meydana geldiği için, büyük cisimler çözüldüğünde aynı üçgenlerden birçok küçük cisim kendi doğasına uygun şekli alarak görünür olur ya da birçok küçük cisim de çözünerek bir araya gelip, tek bir büyüklüğü olan başka bir cisim meydana getirir. Daha sonra Platon bu dört cismin formu ile bu formları oluşturan sayıları ilişkilendirerek, üçgenlerden düzenli çokyüzlülerin oluşumunu açıklar. Böylece ateş dörtyüzlüyle, hava sekizyüzlüyle, su yirmiyüzlüyle ve toprak da küple ilişkilendirilir (56b-c). Bu dört cismin hareket sayı ve kendi doğal özelliklerine ilişkin orantılılıkları, zorunluluğun kabul ettiği oranda tanrı tarafından gerçekleştirilir (56c3-7). Geometrik düzenleme, dört türün en küçük parçacıklarını ölçmeye olanak sağladığı için, bu türlerin farklılıklarını ve etkileşimlerini ortaya koyarak, kozmik çokluğu açığa çıkarır. Bu açıklama

aracılığıyla toprağın farklı türlerinin birbirine dönüşümü de belirginleşir. Bir elementin geometrik olarak oluşturulan formu, o elementin parçacıklarının özelliklerini belirler ve bu özellikler, o elementin karakterini oluşturur. Bu şekilde dört element belli bir doğaya sahip, *Demiurgos*'un belirlemediği birçok özelliği sergileyen türlere dönüşür. *Demiurgos*'un düzenleyici etkinliği aracılığıyla, kaotik durum ve izler gözden kaybolur. Ama kozmosun kendi modelinin olası en iyi kopyası olduğu gerçeği, oluş dünyasında akli nedenin mevcudiyetine rağmen bu devinimlerin küçük ölçekte de olsa hala devam ettiğinin göstergesidir (58c). *Demiurgos*, üzerinde çalıştığı materyalleri yaratmaz, el altında hazır bulduğu materyallerle çalışır. Bu materyallerin kendi doğalarına özgü bazı özellikleri ve *Demiurgos*'un verdiği düzenden sonra da işleyen doğal mekanik süreçler, tanrının rasyonel etkinliğine direnç gösterir ve onu sınırlandırır.

Platon'un zorunluluktan iki şekilde söz eder: a.) Başıboş neden (Platon, 2001a: 48a) b.) Yardımcı neden (Platon, 2001a: 46c-d). Akli neden iyi ve güzel ya da düzenli etkiler meydana getirirken, teleolojik amaçlardan yoksun başıboş neden düzensiz, rastgele etkiler meydana getirir (Platon, 2001a: 46e). Yardımcı nedenler ise ötekiler tarafından harekete geçirilen ve kendileri de ötekilerini hareket ettiren nedenlerdir (Platon, 2001a: 46e). Buradaki zorunluluk neden ve etki arasındaki ilişkinin bir özelliğidir. Yani zorunlulukta neden, belli bir etkiyi meydana getirmeyi amaçlamaz; yalnızca neden var olduğu için etki doğal olarak meydana gelir. Oysa akli neden, belli bir amaca yönelik eylediği için, kendi eyleminin sonucunun da bu amacı gerçekleştirmesini öngörür. Başıboş nedenin eylem yönü belirlenmemişken, akli nedenin eylem yönü belirlenmiştir. Zorunluluğun ikinci türü olan yardımcı neden ise, akli nedenin iyiye yönelik amaçlarına ikna edilmiş olması anlamında, yardımcı neden olur. Bu anlamda yardımcı nedenler, akıldan yosun oldukları her durumda, başıboş neden haline dönüşür ve düzensiz etkiler üretmeye devam eder.

Zorunluluk, kaos durumunda var olan kaotik niteliklerden kaynaklanmaz. *Demiurgos*'un düzenleyici etkinliğinden sonra, bu materyallerin doğasından kaynaklanan zorunlu süreçler yardımcı neden anlamında zorunluluğu üretir. Kaos durumda nedensel bir belirlenim olmadığı için, zorunlu neden rasyonel etkinliğin bir sonucudur. *Demiurgos* evreni oluşturmak için, doğaları gereği belli özellikler sergileyen, güvenilir materyal-

lere ihtiyaç duyar (Johansen, 2008: 95-6). Pre-kozmik izlerin formasyonu, *Demiurgos*'un üzerinde çalışacağı materyalleri hazırlaması, ikna etmesi anlamına gelir. Bu anlamda Platon'un zorunluluktan anladığı şey, materyallerin ve güçlerin güvenilir doğaları ve etkilerinin düzenliliğidir (Morrow; 1950: 153). Dolayısıyla *Demiurgos*'un iyi ve güzel amaçlarına yardım etmeleri ölçüsünde yardımcı nedenler, kendi düzenli ve öngörülebilir etkilerine sahiptir. Çünkü zorunluluk alanındaki düzensizlik, nedensel bağlantılıktan yoksunluğa değil, sürekli değişime dayanır. Akli nedenin yokluğunda, zorunluluk alanındaki nedenler, sürekli düzensiz olan değişik etkiler üretir. Yani zorunluluk alanında belli nedenlerin sürekli belli sonuçlar üretmesi anlamında bir düzenlilik vardır, ama bu sonuçlar hiçbir zaman planlanmış ya da amaçlanmış etkiler değildir. Morrow'a göre akli neden, zorunluluk alanında birbiriyle ilişkilendirilemeyen, öngörülemez ayrık nedensel hatların ürettiği etkileri öngörüp, nedenlerini açığa çıkarır. Dolayısı birbirinden bağımsız nedensel etkileri ilişkilendirerek akli neden, ayrık hatları yakınsayarak iyiyi üretir (Morrow; 1950: 159).

Doğaları gereği belli özelliklerle donatılmış dört madde, akli nedenin yokluğunda, dışsal nedenler tarafından belirlenen neden-etki silsilesine göre belli biçimlerde, amaçsızca hareket eder. Bu anlamda zorunluluk alanı aynı şartlarda aynı şekilde davranma anlamında belli bir düzenlilik içerse de, Platon'un bu alana atfettiği düzensizlik dönemsellik ve öngörülebilirlik anlamında bir düzensizliktir (Mason; 2006: 290). Akli nedenin yokluğunda maddi nesnelere kendi başlangıç noktalarına geri dönme ve aynı süreci tekrar etme anlamında döngüsel bir hareketten, dolayısıyla öngörülebilir şekilde eylemekten yoksundur. Amaç ve iyiden bu mahrumiyet, zorunluluk alanında nedensel ilişkilerin ürettiği rastlantısal etkileri açığa çıkarır. Bu açıdan döngüsellik ve öngörülebilirliği içeren düzenlilik, iyiyeye yönelik amaçsal etkinliğin bir ürünü olacaktır. Salt zorunluluk alanında düzensiz ve irrasyonel devinimlerin bir çokluğu ve çok biçimliliği söz konusudur (Pettersson, 2013: 559-562). Burada söz konusu rasyonel çoklu devinimler ve özgüllükten yoksun olası çok biçimlilikler zorunluluğun başıboş nedenine gönderim yapar. *Demiurgos* oluş alanında yalnızca yardımcı neden olabilecek zorunlulukla çalışır. Rasyonel neden evrenin oluşumunda sürekli orantısız oluşumların düzenlerken, elementlerin ayrıcı devinimleri de eş zamanlı olarak sürer.

Akli Neden ve Zorunlu Nedenin İşbirliği

Platon *Phaidon*'da şeylerin birincil ve ikincil nedenleri arasında bir ayırım yapar. Bu eserde Sokrates, Anaksagoras'ın evren açıklamasında akli ilkedden yola çıktığını ama oluşun düzeninin bu ilkedden ziyade, dört elemente (zorunluluğa) dayandığını söyler (Platon, 2001b: 97e-98a-b-c). Sokrates'e göre şu anda Atina hapisanesinde oturuyor olmasının sebebi, bedenini oluşturan kas ve kemiklerin kasılma ve bükülme niteliklerine dayanmaz; bu fiziksel özellikler aynı zamanda Sokrates'in şu anda haptisten kaçmasını sağlayabilecek niteliklerdir de. Oysa Sokrates'in haptiste oturmasının nedeni, onun Atina yasasının verdiği hüküm gereğince burada kalmasının daha doğru ve en iyi olduğu yönündeki kararına dayanır (Platon, 2001b: 98 d-e, 99a). Bedensel özellikler Sokrates'in kararını uygulamasını sağlayan zorunlu koşullardır, ama onun seçiminin ilksel nedeni değildir. Aynı şekilde Platon *Timaios*'ta görme üzerine yaptığı açıklamada bu nedenleri karşılaştırır: “[...] Tanrı çocukları, ışık verme hassası olan bu bir çeşit ateşten, her gün görünen gün ışığına yakın bir madde vücuda getirmeyi düşündüler... İçimizdeki saf ateşi, birbirine sıkışmış, ince parçaların bir akıntısı halinde gözlerden akıttılar, bütün gözü de, daha kalın olan bütün öteki ateşleri tutacak, yalnız o saf ateş çeşidini sızdıracak şekilde kalınlaştırdılar... Gün ışığı görüş akıntısını sardığı zaman, benzeyen kendi benzerine rastlayarak, içeriden çıkan ışının dışarıda rastladığı bir nesneye çarptığı her yerde, gözlerin yönünde bir tek ten vücuda getirmek için onunla birleşir ve tenin nesneye dokunması sonucu, nesnenin hareketleri tenden geçip ruha giderek görme oluşur” (Platon, 2001a: 45c-d). Bu açıklamada görmeyi olanaklı kılan, ateş ve ateşin özellikleri, görmenin ikincil (yardımcı) nedenleridir (Platon, 2001a: 46c-d). Çünkü bu fiziksel süreçler ruhtan ve dolayısıyla akıldan yoksundur. Onlar bize nasıl gördüğümüzü anlatır, niçin gördüğümüzü değil (Steel, 2001: 1129). Görmenin birincil, akli nedenini yani görmenin en büyük iyisini Platon şöyle açıklar: “[...]Tanrı görmeyi, zekanın gökteki devirlerini seyrederek onları düzensiz olmakla beraber göğün değişmez devirleriyle aynı soydan olan kendi öz düşüncemizin devirlerine uyduralım diye icat edip bize verdi (Platon, 2001a: 47c). Platon'a göre göz bize gök cisimlerinin düzenli devinimlerinde ortaya çıkan ve sayılarla ölçülebilen evrenin anlaşılabilir akli düzenini gözlemleyerek, bu uyumlu düzeni evren ruhuyla aynı yapıya sahip

olan ruhumuzda gerçekleştirmek ve ruhumuzu uygun devinimler içine sokarak yatıştırmak için verilmiştir.

Platon'a göre akli neden zorunluluğu, oluşa gelen şeylerin çoğunu iyiliğe doğru götürmeye sürükleyerek, onu ikna eder (Platon, 2001a: 48a). Böylece aklın belirlediği amaçları meydana getirmek için ikna edildiği sürece zorunluluk, yardımcı neden olarak çalışır. Buradaki ikna, aklın zorunluluk üzerine empoze ettiği bir zorlama olarak anlaşılmalıdır. *Demiurgos* zorunluluğun isteyerek kabul ettiği oranda dört elementi geometrik olarak ahenkli bir orantı içinde düzenlemiştir (Platon, 2001a: 56-c). Rasyonel düzenleme etkinliğinden sonra dört element, kendine özgü bir doğaya sahip olmuştur. Böylece zorunluluğun iknası, elementlerin kendi içsel doğasını açığa çıkaracak şekilde davranmaya ikna edilmesi anlamında anlaşılmalıdır. *Demiurgos* kozmosu mümkün olduğu kadar kendi mükemmel modeline benzetmek için, olası birçok geometrik kompozisyon arasından, her bir element için en iyi kompozisyonu seçerek, onların doğalarını belirler. Ama bu seçilmiş kompozisyonlar, aynı zamanda *Demiurgos*'un seçmediği birçok özelliği de açığa çıkarır (Johansen, 2004: 100). Dolayısıyla *Demiurgos*, düzenlenmiş dört elementin zorunlu olarak ortaya çıkardığı devinimlerle çalışarak evreni oluşturur. Zorunluluğun ortaya çıkardığı bu olumlu ve olumsuz özellikler arasında olası en iyi birleşimleri yaparak *Demiurgos*, hangi birleşimlerin iyi bir sonuç üreteceği bilgisiyle yaratıcı seçimler yapar. Ölümlü varlıkları yaratırken *Demiurgos*'un etkinliğini taklit eden tanrı çocuklarının kafatası kemiği seçimi, yaratıcı seçimin iyi bir örneğidir. Zorunluluk gereği kafatası kemiği, daha kuvvetli bir duyarlılık ve daha kalın olma özelliğine sahip değildir (Platon, 2001a: 75b). Bu nedenle tanrı çocukları, kemiğin bu iki özelliğe sahip olma anlamında doğasını değiştiremezler. Onların yapabileceği tek şey, kemiğin doğasına ilişkin özelliklerin hangilerinin birleşimlerinin daha iyi bir sonuç ortaya çıkardığını seçmektir. Dolayısıyla tanrı çocuklarının seçimi, daha kalın bir kafatasına sahip, daha uzun ömürlü ama daha az akli bir yaşama daha ince bir kafatasına sahip, daha kısa ömürlü ama daha akli bir yaşam arasındaki bir seçime dayanır. Böylece tanrılar, kısa ama iyi bir hayatın, uzun ama daha kötü bir hayata her bakımdan tercih edilmeye değer olduğuna karar verdiler (Platon, 2001a: 75-c). Tanrılar daha kalın bir kafatasına ve daha akli bir yaşama sahip bir soy yaratamazlar. Çünkü doğası gereği

kafatası kemiği, zorunluluk gereği bu iki özelliği barındıran bir seçime olanak vermez. Böylece akli neden, zorunluluğun izin verdiği ölçüde onu belirlenmiş amaca doğru yönlendirebilir. Dolayısıyla zorunluluk, elementlerin düzenli ama amaçsal olmayan devinimlerini açığa çıkarır. Amaçsal bir etkinlik olarak akli neden, belirlediği bu amaçlara doğru zorunluluğu yönlendirerek, onların kendi doğal eğilimlerinde başka türlü yapamadıkları devinimleri açığa çıkarır. Böylece akli nedenin iknası, elementlerin kendi doğalarına zıt devinimler yaratmak değil, onların doğalarına göre davranmasına izin vermek, böylece onların iyiye yönelik doğru bileşimlerini seçmektir.

Salt zorunluluk alanına özgü madde ve güçlerin ürettiği birbirinden izole etkiler, akli nedenin düzenleyici eylemi aracılığıyla belli bir amaca ilişkin olarak bir bağlam içinde ilişkilendirilir. Böylece ortaya çıkan ürün, akli ve zorunlu nedenin işbirliği aracılığıyla üretilir. Dolayısıyla zorunluluk alanında meydana geldiği şekliyle bireysel, izole olaylar öngörülemez sonuçlar üretirken; akli nedenin düzenleyici etkinliği ve zorunluluğu ikna edilmiş yardımcı nedenler olarak kullanışı aracılığıyla öngörülebilir sonuçlar açığa çıkar. Burada akli nedenin yaratıcılığı, olasılıklar arasında amaca yönelik uygun dizileri seçip, oluşturma eylemine dayanır. Ama bu seçme işlemi yalnızca bir kez meydana gelen bir işlem değildir. Çünkü oluş dünyası Platon için hem olumsal bir dünyadır hem de zorunluluğun işleri aracılığıyla meydana gelen, planlanmış bir dünyadır. *Demiurgos* öncelikle dört elementi geometrik olarak düzenleyerek kozmosu oluşturmaya başlar. Bu ilk düzenlemeden sonra cisimler yeni özelliklerle çeşitli olası birleşimler sunar. Dolayısıyla *Demiurgos* her düzenleme ve bağlantılandırma etkinliğiyle, zorunlu alandaki olasılıkları sınırlandırarak, daha ileri eylemlere yönelir. Onun her seçme eylemi, gelecek olasılıklar dizisini azaltmasına rağmen, aynı zamanda her rasyonel seçim gelecek iknaya daha güvenli temel bir sağlar (Morrow, 1950: 162). Elementleri ilk düzenleme etkinliği, bu elementlerin devinimlerini ve çoklu bileşim olasılıklarını sınırlandırırken, eşzamanlı olarak gelecek ikna eylemlerinin yeni olasılıklarını açılar. Böylece rasyonel nedenin üzerinde çalıştığı materyaller daha güvenilir hale dönüşerek, ikan edilen yardımcı nedenler olarak onun sonraki amaçlarına yönlendirilebilir. Dolayısıyla akli nedenin iknası aracılığıyla meydana gelen düzen, daima daha ileri ve daha yüksek amaçlar için olması gereken sabit

bir temel niteliğindedir. Bu sağlam temel üzerinde sonraki tüm eylemler, bütünsel iyiliği açığa çıkaracak biçimde üretilir. Bu nedenle rasyonel etkinlik, zorunluluğun iknası aracılığıyla bütünsel iyinin oluş dünyasında sergilenme etkinliğidir.

Sonuç

Platon'un evrenin akli ve zorunlu nedenin işbirliği sonucu teleolojik olarak yaratılan evrene ilişkin açıklamasını, ölümlü türlerin, özellikle de insan varlıklarının yaratımına ilişkin betimlemeyle ilişkilendirerek, *Timaios*'ta açıklanan etik perspektifi dolaylı olarak belirginleştirmeye koyulur. Evrenin tam ve modeline uygun olması için, *Demiurgos* ölümlü varlıkları yaratma işini tanrı çocuklarına verir. Bu tanrı çocukları, ölümlü türlerin yaratımında *Demiurgos*'u taklit ederek, evrenin tüm özleri içine alan bütünsel bir varlık olması için, onun göksel alanda yarattığı düzeni, ruhun ölümlü parçalarını ve bedensel organları yaratma işinde de açımlayacak şekilde rasyonel ve zorunlu nedenin işbirliğini sergileyerek oluşturmaya çalışmışlardır (Platon, 2001:41C-d). Bununla birlikte insan ruhunun ölümsüz parçası *Demiurgos* tarafından yaratılır. Bu nedenle insan ruhu dünya ruhuyla aynı karışımdan yapılı ve aynı tür devinimlere sahiptir: *aynının* ve *farkın* devinimi. Aynı zamanda *Demiurgos* cisimleşmeden önce tüm ruhlara özgü bir yıldız atfederek, onlara kaderin yasalarını öğretmesi, tanrının bedenleşmiş ruhların kötülüklerinden sorumlu olmadığını, tüm kötülüklerin kaynağının insanın kendi edimleri olduğunu açıklar. Ruhun cisimleşmesi, zorunluluk gereği haz, acı, korku, kızgınlık v.b. gibi algıların neden olduğu zorunlu duygulanımları ortaya çıkardığı için, bu durum insan varlıklarının ruhun döngüsel devinimine ek olarak altı doğrusal devinimi de deneyimlemelerine neden olur. Bedensel devinimler ölümsüz ruhun iki temel devinimini etkiler, aynının devinimini engelleyerek ve farkın devinimini her yönden saptırarak. (Platon, 2001a:43-e). Fark döngüsü üzerinde kontrolünü kaybeden aynının etkisizleşmesi sonucu, bedenleşen irrasyonel ruh kendi rasyonelitesini geri kazanmak için çaba göstermedikçe adaletsiz olarak yaşayacaktır. Platon burada insan varlıklarının kendi hayatlarının kontrolünün kendi elinde olduğunu göstererek, beden rasyonel ruh tarafından hareket ettirilmesi gerektiğini vurgulamak ister.

Bedenleşmiş ruhun duygulanımları, aklın iyi amaçlar için ikna etmek

zorunda olduğu zorunluluktur. Bununla birlikte tanrı çocuklarının yarattığı ruhun diğer iki ölümlü parçası (tin ve iştaha) irrasyonel olduğu için, duyu algılarından kaynaklanan her tür olumsuz etkilenimlere tabi olmasına rağmen, çevresiyle etkileşiminde canlı varlığa eşlik eden zorunlu elementlerdir. Bu parçaların zorunluluğuna rağmen tanrı çocukları rasyonel ruhu irrasyonel parçaların etkilerinden zarar görmeyecek ve onları kontrol edecek biçimde bedeni düzenlemeye çalışır (Platon, 2001a: 69d-e). Böylece ölümsüz parçayı içeren baş, tinsel parçayı içeren göğüs, iştahsal parçayı içeren diyafram biçiminde beden temelde üç bölüme ayrılır. Bununla birlikte tinsel parçanın hizmetinde olan kalp, öfke durumunda kalbi yatıştırıp, onu sakinleştiren akciğerler, iştahsal parçayı uyaran karaciğer, karaciğeri temizleyerek, onun düşünceyi imgeye dönüştürücü reflektif rolünü daha iyi uygulamasına olanak veren dalak ve sürekli yeme-içme ihtiyacımıza engel olarak, felsefeyle uğraşmamıza neden olan bağırsaklar, tanrı çocuklarının irrasyonel devinimlerle birlikte ahlaki bir akli yaşamı yaşayabileceğimiz iyi düzenlenmiş organlarla bir beden olarak bizi nasıl donattıklarını kanıtlar (Steel, 2001: 119). Bedensel varoluş doğrusal devinimlere zorunlu maruziyeti gerektirmesine rağmen, tanrı çocuklarının işlevi, bedenleşmiş ruhta rasyonel deviminleri sürdürerek, aynı zamanda bu irrasyonel deviminleri kontrol edecek tarzda akıl ve zorunluluğun işbirliği aracılığıyla teleolojik olarak düzenli bir bütün yaratmaktır.

Timaios'ta ruh ve bedenden oluşan bileşik varlık olarak insan gerçekliğinin bu sergilenişi, rasyonel ve irrasyonel (akıl ve zorunluluk) arasındaki ayrımı belirginleştirir. Platon'un amacı ayrımı derinleştirmekten ziyade, bütünsel iyi açısından aşmaktır. Dolayısıyla rasyonel etik yaşam, ruh ve bedenin birleşik yaşamında sergilenir. Devinimler arasındaki oran ve uyum, kişinin iyi yaşam arayışına olanak verecek şekilde düzenlendiği için, tüm parçalarıyla beden ve ruha dikkati gerektirir. [...] İyi olan her şey güzeldir, güzel de hiçbir zaman orantsız olamaz... O halde bir canlı güzel olabilmek için, tam orantı içinde bulunmalıdır" (Platon, 2001a: 87-c). Bu açıdan sağlık ve hastalık, erdem ve kötülük, ruh ve beden arasındaki orantsızlıktan kaynaklanır. Platon bedensel hastalıklardan insanları sorumlu tutmaz, çünkü bu hastalıklar irrasyonel zorunlu etkilerin sonucudur (Platon, 2001a: 82b-86a). Aptallık ve cahillik gibi ruhsal hastalıklar ise kötü yetiştirilmeden ve bazı fiziksel süreçlerin işleyişindeki eksikliklerden kay-

naklanır (Paton, 2001a: 86c-87b). Ruhsal hastalıklardan korunmanın yolu Platon'a göre ruhsal ve bedensel eğitimidir. Yalnızca ruhun irrasyonel parçalarının ölçsüzlüğünden kaynaklanan adaletsiz ve kötü bir yaşamın sergilediği devinimleri, ruhun ölümsüz parçasının devinimleriyle kontrol altına alan, onun iyi yaşama yönelik arzusuna bu irrasyonel devinimleri tabi kılmayı sağlayan, dolayısıyla tanrı olmaya değil, tanrıya benzeme temel amacına hizmet eden böyle bir eğitim aracılığıyla insan gerçekliği, ruhun üç parçası arasında oran ve ahengi kurarak, ruhun ölümsüz parçasının aradığı ve diğer iki parçanın da bu arayışta araçsal olarak katkı yaptığı iyiliğe, dolayısıyla bilgelige ulaşabilir.

Platon'un *Timaios* diyalogu rasyonel ilke ve maddenin işbirliği sonucu üretilen evrenin olası en iyi mitsel anlatımı olarak sunulmasına rağmen, diyalogda Platon'un asıl ilgisi, kozmolojiden ziyade etik perspektife dayanır. Zaman ve mekandan yoksun ideanın kendinde varlığının edimselleşmesi, oluş alanındaki rasyonel ilke aracılığıyla olanaklıdır. Bu açıdan kozmos, eylemleri aracılığıyla insan gerçekliğinin *İyi İdeasını* nasıl edimselleştireceğinin iyi bir örneğini sunar. Ama evren ayı zamanda zorunluluğun etkilerine sahip bir alan olduğu için, evrenin rasyonel ilkesi bu zorunluluğu, iyiyi sergileyecek şekilde, dönüştürmesi gerekir. Salt rasyonel ilkenin hakim olduğu ya da salt zorunluluğa tabi bir evrende, seçme ve özgür olma, dolayısıyla sorumluluk olanaksız olurdu. Aynı şekilde insan dünyasında etik yaşam olanağı, kişinin sorumluluğuna ve seçme ve özgür olma etkinliğine dayanır. Bu nedenle Platon, madde ve akla dayalı evren tasarımı, iyiyi ortaya çıkaran özgür-yaratıcı eylemi belirginleştirmek için, öncelikle zorunlu süreçleri anlamaya, bu süreçlerin dolayımı aracılığıyla iyiyi edimselleştirmeye odaklanır. İnsan gerçekliği de kendi yaşamında yalnızca, zorunlu bedensel-maddi süreçlerin nasıl işlediğini anlayarak ve onların dolayımı aracılığıyla etik yaşama ulaşabilir.

Kaynaklar

- Bodin, J. E. (1930). Cosmology in Plato's Thought. *Mind Association*, 39 (153), 61-78.
- Conford, F. M. (1997). *Plato's Cosmology: The Timaeus of Plato*. Indianapolis: Hackett Publishing Company.
- Delacy, P. H. (1939). The Problem of Causation in Plato's Philosophy. *Classical Philology*, 34 (2), 97-115.

- Erdoğan, E. (2008). Platon'da Bilgisizlikten Bilgiye Giden Süreç. *Kaygı*, 11, 211-221.
- Gadamer, H. G. (1980). *Dialogue and Dialectic: Eight Hermeneutical studies on Plato*. (Trans. P. C. Smith). New Haven and London: Yale University Press.
- Gregory, A. (2008). *Plato: Timaeus and Critias* (Trans. R. Waterfield). New York: Oxford University Press.
- Johansen, T. K. (2008). *Plato's Natural Philosoph : A Study of the Timaeus-Critias*. New York: Cambridge University Press.
- Lisi, F. L. (2007). Individual Soul, World Soul and the Form of the Good in Plato's Republic and Timaeus. *Etudes Platoniciennes*, 4, 105-118.
- Mason, A. S. (2006). Plato on Necessity and Chaos. *Philosophical Studies*, 127 (2), 283-298.
- Menn, S. (1995). *Plato on God as Nous*. Carbondale and Edwardsville: Southern Illinois University Press.
- Morrow, G. R. (1950). Necessity and Persuasion in Plato's Timaeus, *The Philosophical Review*, 59 (2), 147-163.
- Mutlu, E. Ç. (2016). Platon İçin Hakikatin Olmadığı Yerde Olabilir Olanın Yeri: *Eikos. Özne: Platon*, 24, 11-20.
- Pettersson, O. (2013). Plato on Necessity and Disorder. *Frontiers of Philosophy in China*, 8 (4), 546-565.
- Steel, C. (2001). The Moral Purpose of the Human Body: A Reading of *Timaeus*. *Phronesis*, 46 (29), 105-128.
- Peters, E. F. (2004). *Antik Yunan Felsefesi Terimleri Sözlüğü* (Çev. Hakkı Hünler). İstanbul: Paradigma Yayıncılık.
- Platon (1971). *Devlet*. (Çev. S. Eyüboğlu, M. A. Cimcoz). İstanbul: Remzi Kitabevi.
- Platon (2001a). *Timaios*. (Çev. E. Güney, L. Ay). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Platon (2001b). *Phaidon*. (Çev. H. R. Atademir, S. K. Yetkin). İstanbul: Sosyal Yayınlar.
- Platon (2012). *Yasalar*. (Çev. C. Şentuna, S. Babür). İstanbul: Kabalıcı Yayınevi.
- Platon (2013). *Philebos*. (Çev. F. Akderin). İstanbul: Say Yayınları.

Öz: Bu çalışma Platon'un *Timaios* diyalogunda ortaya koyduğu evren anlayışının hangi ilkeler temelinde oluşturulduğunu ve bu ilkelerin bireysel insanın etik yaşamı açısından açtığı anlamı sorgulanmayı amaçlamaktadır. Bu açıdan makalenin ilk bölümünde Platon'un evren tasarımının, evrene ilişkin olası bir açıklama olduğu tartışılmakta ve ikinci bölümde bu tasarımın teleolojik yönelimi ortaya çıkarılmaktadır. Bu teleolojik yaklaşım, makalenin temel iddiası olan Platon'un kozmolojisinin etik bir bağlama sahip olduğu ve insan yaşamının nihai hedefi olan iyiye yönelik arayışını açıkladığı düşüncesini belirginleştirmektedir. Makalenin üçüncü ve dördüncü bölümleri, Platoncu evren tasarımının dayanağı olan akli ve zorunlu neden ilkesini belirginleştirirken, beşinci bölüm bu iki nedenin işbirliğiyle yaratılan bütünsel evrenin yapısına odaklanmaktadır. Bu şekilde iki nedenin işbirliğiyle yaratılan, düzen ve harmoniyi sergileyen evren, insan yaşamına rehberlik edecek modeli sağlamaktadır. Çalışma, makrokozmoz ve mikrokozmoz arasındaki benzerlik nedeniyle, insan ruhunun üçlü yapısı aracılığıyla kozmik düzeni model olarak etik ve politik yaşamda iyi ideasının nasıl edimselleştirilebileceğini ve mutluluğa nasıl ulaşılacağını üzerinde durarak sonuç bölümüyle tamamlanmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Akıl, zorunluluk, ikna, etik, sorumluluk, özgürlük.

---

[*] Bu makale, 2-4 Kasım tarihlerinde Şanlıurfa'da yapılan 3. *Uluslararası El-Ruba Sosyal Bilimler Kongresi*'nde bildiri olarak sunulmuştur.

